

CENTRE D'ESTUDIS DALINIANS.

A LA RECERCA DE LA INFORMACIÓ TOTAL SOBRE SALVADOR DALÍ

Montse Aguer, Rosa M. Maurell, Carme Ruiz
Centre d'Estudis Dalinians

RESUMEN

En tanto que Centro de Estudios Dalinianos, uno de nuestros principales objetivos es estudiar, promover y difundir la obra de Salvador Dalí en sus aspectos más diversos. Esta tarea se lleva a cabo a través de la publicación de libros, catálogos de exposiciones, audiovisuales, artículos y conferencias. A su vez, el Centro colabora con el resto de departamentos de la Fundación organizando exposiciones temporales, dentro y fuera de nuestras instalaciones, y estableciendo los criterios artísticos.

El Archivo custodia el legado documental de Dalí, es decir, sus libros, fotografías, cartas, manuscritos, y al mismo tiempo procura ampliarlo con adquisiciones, sobretodo de libros y revistas. Esto ha permitido que la biblioteca del CED conserve la bibliografía más extensa sobre Salvador Dalí y una notable colección de publicaciones sobre el arte vanguardista y el surrealismo.

Una de estas adquisiciones fue la del fondo fotográfico de Eric Schaal en 2005 conjuntamente con los derechos de autor de las imágenes. Eric Schaal trabajó continuamente con Salvador Dalí de 1937 a 1942. Se trata de un fondo de 329 imágenes, de gran riqueza gráfica y documental, que permite profundizar en el conocimiento sobre el artista y que se publicará en todo el mundo.

SUMMARY

As Centre for Dalinian Studies, one of our major aims is to study, promote and disseminate Salvador Dalí's work in its most diverse aspects. This is accomplished by the publication of books, exhibitions catalogues, audiovisuals, articles and conferences. At the same time, the Centre collaborates with the rest of the Foundation's departments in the organization of temporary exhibitions, within and outside our facilities, and in the establishment of artistic criteria.

The Archive holds Dalí's documentary heritage, that is, his books, photographs, letters and manuscripts; and at the same time endeavours to extend it with new acquisitions, such as books and magazines. This has allowed the CED Library to gather the most extensive bibliography on Salvador Dalí and a remarkable collection of publications about Avant-garde art and Surrealism.

One of these acquisitions was the Eric Schaal collection in 2005, together with the copyright of the photographs. Eric Schaal worked continuously with Salvador Dalí from 1937 to 1942. It is a collection that contains 329 images, with a great graphic richness and vast documentary value, which contributes to broaden our knowledge of the artist and which will be published throughout the world.

El que avui coneixem com a Centre d'Estudis Dalinians (CED), constituït l'any 1991 i situat a la torre Galatea –edifici on Salvador Dalí resideix els darrers anys de la seva vida–, és un dels departaments de la Fundació Gala Salvador-Dalí, fundada pel mateix artista el 1983 al castell de Púbol. El seu objectiu principal és preservar, catalogar i estudiar el fons documental que custodia, així com fomentar i difondre la investigació sobre l'obra i la vida de Salvador Dalí en els seus aspectes més diversos.

Aquesta tasca es duu a terme per mitjà de la publicació de llibres, catàlegs d'exposicions, audiovisuals, articles o conferències com la d'avui. A més, el

Centre d'Estudis, amb la col·laboració de la resta de departaments de la Fundació, organitza exposicions temporals, dins i fora de les nostres instal·lacions, i n'estableix els criteris artístics.

Aquest any que celebrem el 20è aniversari de l'obertura al públic del nostre centre de documentació, podem dir que som el principal arxiu relacionat amb la vida i l'obra de Dalí, ja que preservem el seu llegat documental. Com veurem, gràcies a la política d'adquisicions de la Fundació podem afirmar que som el centre de referència per a tots els que volen investigar i conèixer la figura del pintor. A més, mostrem que el nostre centre d'estudis és singular no

Fotos: © Melitó Casals, Meli. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, 2016. Drets d'imatge de Salvador Dalí reservats.

DVD. Dalí, la darrera gran obra, © Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, 2016. Drets d'imatge de Salvador Dalí reservats.

solament pel seu origen o pel llegat del pintor, sinó per les tasques com a creador i curador de continguts artístics que ha anat exercint al llarg de la història. El motiu de la nostra xerrada és parlar-vos d'ambdues vessants, la documental i la curatorial.

El fons documental està condicionat per la biografia del pintor. Recordem que el pintor neix a Figueres el 1904. Durant la infantesa i l'adolescència viu entre Figueres i Cadaqués, amb estades a Madrid i Barcelona. Després vindran París i els Estats Units, on residirà de manera ininterrompuda entre el 1940 i el 1948. Quan torna a l'Estat espanyol reparteix el seu temps entre Portlligat (Cadaqués), París i Nova York, tot i que la casa de Portlligat és la seva única residència fixa. El 1969 compra per a la seva esposa, Gala, el castell de Púbol, al municipi de la Pera, on s'està a partir de la mort de Gala, el 1982. El 1984, arran d'un incendi i un cop recuperat de les ferides, es trasllada a Figueres, a la torre Galatea, un edifici annex al Teatre-Museu. Viu allà fins al dia del seu traspàs, el 23 de gener de 1989.

Aquest periple vital implica molts viatges, canvis de domicili i, per tant, la pèrdua, voluntària o no, de llibres i documents diversos. Podem dir, doncs, que l'arxiu llegat pel pintor és heterogeni, singular, fragmentari i cronològicament discontinu, reflex d'aquesta vida itinerant. El paper de Gala és important per entendre el nostre arxiu, ja que ella és qui va guardar –sense

ordre ni rigor— gran part de la documentació que avui custodiem. Cal, doncs, que agraïm la seva actuació.

Quan Dalí mor el 1989, el CED rep l'encàrrec de custodiar, ordenar i preservar el fons documental que l'artista posseïa en aquell moment. La gestió d'aquest arxiu no és ni ha estat senzilla per la seva originalitat, com acabem d'explicar, i també per la complexitat en la manipulació de la documentació.

El fons consta de llibres, fotografies, correspondència, manuscrits, documents sonors i audiovisuals, així com de tot el material generat de les exposicions en què el pintor va participar com ara fullets, catàlegs d'exposicions, reculls de premsa, etc. Passem a descriure'ls breument.

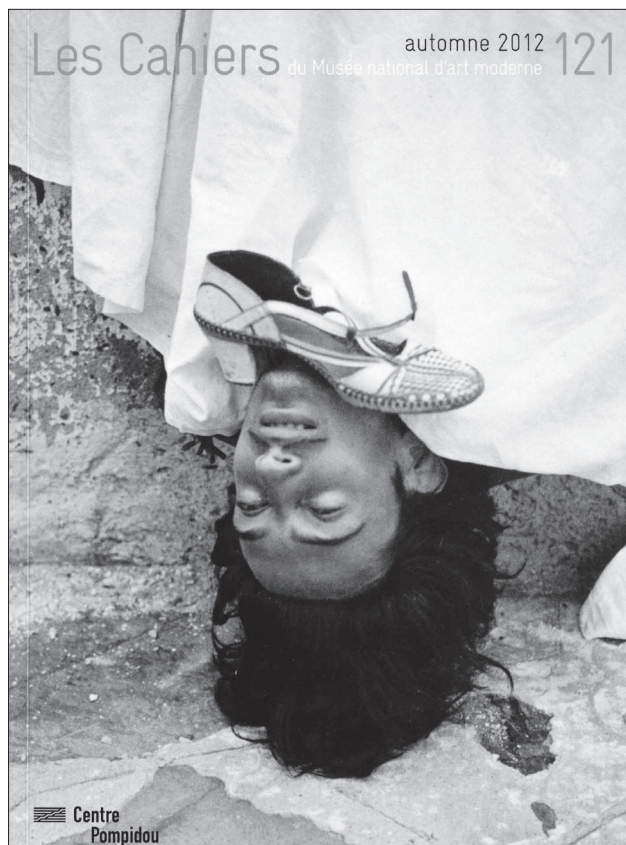
La premsa i les publicacions periòdiques constitueixen un dels fons més amplis que disposem, integrat per gairebé 70.000 articles històrics, gràcies als quals hem pogut organitzar exposicions de gran rellevància com la mostra «Dalí i les revistes» el 2008, amb itineràncies a Moscou l'any 2014 i a Xangai un any més tard, amb una gran afluència de visitants.

Els manuscrits també són una part molt important del nostre arxiu pel volum, més de 21.000 fulls, i per la qualitat. El seu estudi ha permès d'editar l'obra completa escrita de l'artista, que consta de set volums. Es divideixen de la manera següent: *Escrips autobiogràfics* (vol. I i II), *Poesia, prosa, teatre i cinema* (vol. III), *Articles, 1919-1986* (vol. IV), *Assajos* (vol. V), *Entrevistes* (vol. VI) i *Àlbum* (vol. VIII). Es van publicar entre els anys 2003 i 2006, dins les activitats per a la commemoració del centenari del naixement de l'artista. Abans, però, els diaris de joventut del pintor havien vist la llum —amb edició del CED— el 1994, amb el títol *Un diari: 1919-1920: Les meves impressions i records íntims*.

El 2009 una part d'aquests manuscrits i publicacions d'època conservats al CED s'inclouen en el llibre *Dalí's World (Los tesoros de Salvador Dalí, en l'edició en castellà)*. Escrit per Montse Aguer i editat per Goodman Book, *Dalí's Word* presenta la història il·lustrada del pintor. Es tracta d'una edició acurada que conté fins a vint documents facsímils, la majoria dels quals inèdits, que permeten mostrar publicacions d'època en el format original.

Les fotografies són un dels altres vèrtexs del fons amb una col·lecció de 16.000 imatges. La Fundació Gala Salvador-Dalí gestiona els fons fotogràfics del llegat de Dalí i totes les adquisicions que s'han dut a terme després de la seva mort. També gestiona els drets de les fotografies en què apareix Dalí realitzades pels fotògrafs Oriol Maspons, Francesc Català-Roca, Ricard Sans, Xavier Miserachs i Eric Schaal.

Un exemple del nostre afany divulgatiu és l'exposició «Àlbum de família». Es tracta de la primera mostra

Les Cahiers du Musée National d'Art Moderne, tardor de 2012.
Drets d'imatge de Salvador Dalí reservats.
Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, 2016.

pensada des del CED i elaborada únicament amb els nostres fons. Presentada en les antigues sales noves del Teatre-Museu el 1998, durant l'any següent va poder ser visitada a Tarragona, Lleida, Granollers i Jerez de la Frontera; el 2000, al Museu de Cadaqués, i el 2001, al Museu d'Art Modern de Ceret.

Finalment, els documents audiovisuals de què disposem han servit de base per a la creació de documentals i documents audiovisuals. Entre aquests últims, volem destacar la intervenció al mateix Teatre-

Museu Dalí amb motiu del seu 40è aniversari, l'any 2014. Constava de diverses projeccions simultànies d'imatges i vídeos de l'artista i la seva obra a l'interior del Teatre-Museu, com si es tractés d'una gran *performance* a l'entorn del somni. El mateix 2014 es publicava *Dalí, la darrera gran obra*, un documental biogràfic dedicat a la creació, la conceptualització i l'evolució del Teatre-Museu Dalí de Figueres i de l'artista.

Com hem dit al principi, el CED també vetlla per ampliar el fons amb adquisicions, sobretot de llibres i revistes, per completar el llegat documental del pintor. Això permet que la nostra biblioteca aplegui la bibliografia més extensa sobre Salvador Dalí, a més d'una notable col·lecció de publicacions referents a les avantguardes i el surrealisme. Avui dia, comptem amb més de 8.200 llibres, dels quals 4.341 corresponen a la biblioteca personal del pintor. Per tant, el CED esdevé prioritari per a tots els investigadors que treballen en la figura del pintor. Des del 1996, disposem d'un espai dedicat als que vulguin consultar el seu llegat i el fons en general.

Aquestes adquisicions també han servit de base per a algunes de les exposicions que el CED comissaria. Un bon exemple el tenim amb la compra del fons Eric Schaal l'any 2005, del qual també gestionem els drets d'autor de les imatges. Aquest fotògraf alemany, establert als Estats Units, va coincidir amb Dalí entre els anys 1937 i 1942. Es tracta d'un arxiu d'una gran riquesa gràfica i documental que consta de 329 imatges. El seu estudi i catalogació va propiciar l'exposició «Dalí versus Schaal», realitzada al castell de Púbol el 2006.

Aquesta incorporació és important per dos motius. El primer és el documental: l'exposició abans esmentada va permetre saber més de la col·laboració entre ambdós artistes i tenir més informació d'algunes de les produccions artístiques de Dalí. Un bon exemple en són les imatges que ens mostra l'exposició «Dalí», celebrada a la galeria Julien Levy de Nova York el 1939. Aquestes imatges ens han servit, per exemple, per documentar algunes de les fitxes del *Catàleg raonat de pintures*. També són del mateix any les fotografies del pavelló Somni de Venus, que el pintor va dissenyar per a la Fira Mundial de Nova York. I per acabar, les imatges preses a Hampton Manor (Virgínia) en el decurs de l'estada de Dalí i Gala a casa de Caresse Crosby, en les quals podem veure el pintor escrivint el que serà la seva autobiografia, *La vida secreta de Salvador Dalí*. Com a curiositat, podem afegir que algunes d'aquestes instantànies van servir per il·lustrar articles per a les revistes *Life*, el 1941, i *Click*, el 1942.

El segon motiu està relacionat amb el fet que la Fundació pot gestionar els drets d'autor d'aquestes

imatges. Això en facilita molt la utilització, ja sigui en publicacions pròpies o alienes, com per exemple la revista alemanya *Mare*, que aquest abril passat va dedicar un article a les fotografies de Dalí-Schaal.

Com a curadors de la col·lecció de la Fundació Dalí des del punt de vista artístic, les adquisicions no es limiten a material documental, sinó que també inclouen la compra d'obres de l'artista. Un dels darrers exemples el tenim en l'aiguada *Salvador Dalí i Maruja Mallo al Café de Oriente*. La seva compra va suscitar l'exposició que avui i fins a final d'any podem veure al Teatre-Museu Dalí titulada «De somnis, passejos nocturns i vivències».

Des del moment en què el Centre d'Estudis es va posar en marxa, l'1 d'octubre de 1991, hem intentat actuar simultàniament en dues direccions. D'una banda, en l'ordenació, la classificació i la catalogació dels documents del nostre arxiu i, de l'altra, en la creació d'una infraestructura informàtica de suport. La primera és imprescindible per poder estudiar, investigar i donar a conèixer el fons; la segona és essencial per a la conservació del fons, atesa la naturalesa fràgil de la major part dels materials, i per evitar-ne el deteriorament.

Com hem anat veient, un dels nostres objectius és la divulgació del nostre fons amb la finalitat de propiciar el coneixement de la figura de Salvador Dalí. Les línies de treball en què es basa la nostra activitat també inclouen l'origen del desenvolupament de les avantguardes a Catalunya i a la resta d'Espanya, amb Europa com a testimoni de fons i els artistes que, com Dalí, destaquen en més d'un camp. Aquesta activitat es materialitza en publicacions, catàlegs, exposicions i documentals, amb els quals hem intentat posar al descobert totes les facetes de l'artista, algunes desconegudes i altres poc estudiades.

Una de les tasques que més s'han beneficiat de l'ordenació i la catalogació del fons documental és el *Catàleg raonat de pintura*, del qual el CED és responsable. Es tracta d'una publicació en línia que permet la consulta de les obres pictòriques atribuïdes a Salvador Dalí. En aquest sentit també s'està treballant en el *Catàleg raonat d'escultura i obra tridimensional* i en el *Catàleg raonat d'obra gràfica*.

Com hem dit, el CED també és responsable de les exposicions en què la Fundació Dalí participa, sigui com a organitzadora o prestadora, en solitari o amb altres institucions. Ens encarreguem de conceptualitzar-les, coordinar-les i realitzar els catàlegs que se'n deriven. Actualment, disposem de tres espais propis per a exposicions temporals. El primer es troba al castell de Púbol i altres dos (inaugurats recentment), al Teatre-Museu Dalí. Aquests últims permeten posar a l'abast dels visitants continguts nous, cosa que enri-

queix les visites a l'espai. També permeten donar a conèixer material inèdit o poc conegut, de manera que evidencien la feina del CED. Passem a explicar alguns dels projectes materialitzats durant aquest temps.

Aquest any, l'exposició temporal que anualment es realitza al castell de Púbol s'ha dedicat a la relació entre Dalí, Shakespeare i Visconti. També durant el 2016 s'exposa al Teatre-Museu un conjunt de fotografies inèdites relacionades amb el llibre *Dalí's mustache*, del fotògraf Philippe Halsman. Altres exposicions que s'han vist a Púbol són «Dalí i els seus tallers», el 2013, i «Bust de dona retrospectiu», el 2015. En la primera recorrem la biografia de Dalí per mitjà dels tallers de l'artista. La segona és fruit de l'estudi exhaustiu d'un dels objectes surrealistes més emblemàtics del pintor. Aquestes mostres s'han realitzat quasi exclusivament amb els fons artístics i documentals de la Fundació Dalí.

En col·laboració amb altres institucions, la primera exposició organitzada íntegrament pel CED va ser «Dalí, Dream of Venus», el 1999, que va comptar amb préstecs importants de diverses institucions americanes. La celebració del centenari Dalí l'any 2004 va propiciar diverses mostres i publicacions en què el CED ha tingut un paper rellevant. Destaquem «Dalí. Cultura de masses», realitzada en col·laboració amb la Fundació "la Caixa", que va aplegar més de 400 obres (pintures, dibuixos, objectes, documents diversos com ara revistes, pel·lícules...) amb la voluntat de reivindicar la relació de Dalí amb la publicitat, l'espectacle, la moda, el disseny i els mitjans de comunicació. La recerca realitzada ha servit posteriorment a la Fundació per a altres projectes expositius relacionats amb aquests àmbits.

És més recent l'exposició impulsada pel Centre Pompidou de París i el Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía entre els anys 2012 i 2013. Amb el títol

«Dalí», la mostra va incloure més de dues-centes peces entre pintures, escultures i dibuixos. En aquest cas va implicar la col·laboració, a més del centre parisienc, del Reina Sofía i de la nostra Fundació, del Dalí Museum de Sant Petersburg (Florida).

La bona entesa amb altres centres culturals ha generat el préstec temporal d'obres de referència, com és el cas de *La persistència de la memòria* (1931), de la col·lecció del Museum of Modern Art de Nova York (2009); *La metamorfosi de Narcís* (1937), de la Tate Modern de Londres (2008), o *Somni causat pel vol d'una abella al voltant d'una magrana un segon abans de despertar* (c. 1944), del Museu Thyssen-Bornemisza de Madrid (2009). La celebració del 40è aniversari del TMD, el 2014, va permetre la visita a Figueres d'una de les obres més conegudes del pintor: *Noia a la finestra*, del 1925, que pertany a la col·lecció del Reina Sofía.

La presència de *La persistència de la memòria* al nostre Teatre-Museu va afavorir la publicació d'un quadern pedagògic adreçat a un públic jove i elaborat pel CED amb el departament educatiu de la Fundació, en el qual s'explica d'una manera didàctica el periple i la història d'aquesta magnífica obra d'art.

El que es coneix de Dalí és, sovint, com la punta d'un iceberg. Esperem que, a poc a poc, i gràcies a tots els projectes i les activitats que duem a terme, tots els que vulguin aprofundir en l'obra i el pensament de l'artista puguin descobrir el magnífic llegat que Salvador Dalí ens ha lliurat. La nostra tasca és donar-lo a conèixer i mostrar-lo com a patrimoni artístic universal. Aquesta és, doncs, la missió en què treballa, des de fa més de 20 anys, el Centre d'Estudis Dalinians, que, com hem anat comprovant al llarg de la ponència, no és un centre de documentació gens comú.